

УДК 37:061.2(477.4)"1917/1918":364-3
DOI: 10.24919/2312-2595.1/43.184269

Геннадій КУЧЕРОВ

кандидат історичних наук, доцент, викладач вищої категорії кафедри соціальної роботи та психології, Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж, 13, вул. Годованця, м. Кам'янець-Подільський, Україна, індекс 32301 (kucherovgennadij@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7979-0855>

Бібліографічний опис статті: Кучеров, Г. (2019). Вплив державної допомоги на діяльність сільських «Просвіт» Правобережної України (1917–1918 рр.). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 1/43, 123–138. doi: 10.24919/2312-2595.1/43.184269.

ВПЛИВ ДЕРЖАВНОЇ ДОПОМОГИ НА ДІЯЛЬНІСТЬ СІЛЬСЬКИХ «ПРОСВІТ» ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ (1917–1918 рр.)

Анотація. *Мета дослідження.* Зважаючи на актуальність теми і враховуючи недостатнє висвітлення низки її аспектів, автор поставив за мету: з'ясувати особливості та умови надання сільським «Просвітам» допомоги з боку держави та місцевого самоврядування; простежити пряму залежність ефективності роботи осередків від отримання такої підтримки. **Методологія дослідження.** Відповідно до мети публікації, використовувалися загальнонаукові та спеціальні історичні методи. З числа міждисциплінарних застосовано структурно-системний метод, який уможливив розглянути об'єкт дослідження з усіма його основними рисами як єдине ціле. Із загальнологічних методів застосовано метод аналізу і синтезу, з емпіричних – аналіз доступних джерел і наукової літератури. У процесі підготовки публікації перевага надавалася конкретним історичним методам – історико-порівняльному, синхронному, статистичному. Історико-порівняльний метод дав змогу зіставити різні часи із предметом дослідження. Застосування синхронного методу допомогло з'ясувати як загальні закономірності, притама-

нні просвітницькому руху перших десятиліть ХХ ст., так і певні регіональні особливості. Статистичний метод уможливив з'ясування кількісних показників щодо допомоги просвітницьким товариствам. **Наукова новизна дослідження** полягає у тому, що вперше в українській історіографії, аналізуючи маловідомі та невідомі раніше архівні матеріали і документи, з'ясовано умови та особливості надання допомоги «Просвітам» Правобережної України. **Висновки.** Діяльність просвітницьких товариств повністю залежала від їхніх фінансових можливостей, а також головно від зовнішніх джерел – допомоги центральних органів влади та місцевого самоврядування. Надання допомоги залежало від зареєстрованого статуту, який мали не всі товариства. Через цю обставину, а також внаслідок постійних військових дій, через важкий фінансовий стан, держава достатньої грошової допомоги у здійсненні культурно-освітньої роботи «Просвітами» надати не могла. Сільські товариства отримували незначні кошти, що не давало їм можливості здійснювати просвітницьку роботу на належному рівні.

Ключові слова: товариство «Просвіта»; Правобережна Україна; допомога; просвітяни; фінансова діяльність; кошти.

Gennadiy KUCHEROV

Candidate of History Science, Associate Professor, Lecturer in the Higher Category of the Department of Social Work and Psychology, Podilsky Special Educational and Rehabilitation Social and Economic College, 13 Hodovantsia Str., Kamianets-Podilskyi, Ukraine, postal code 32301 (kucherovgennadij@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7979-0855>

To cite this article: Kucherov, G. (2019). Vplyv derzhavnoi dopomohy na diialnist silskykh «Prosvit» Pravoberezhnoi Ukrainy (1917–1918 rr.) [The influence of state help on the work of the village «Prosvitas» of the Right-Banked Ukraine (1917–1918)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia Istoriia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 1/43, 123–138. doi: 10.24919/2312-2595.1/43.184269 [in Ukrainian].

**THE INFLUENCE OF STATE HELP
ON THE WORK OF THE VILLAGE «PROSVITAS»
OF THE RIGHT-BANKED UKRAINE (1917–1918)**

Summary. The purpose of the study. Taking into account the relevance of the topic and the lack of coverage of a number of its aspects, the author aimed to find out the peculiarities and conditions of assistance to rural «Prosvitas» assistance from the state and local self-government; to trace the direct dependence of the effectiveness of the cells on receiving such support. **Research methodology.** According to the purpose of the publication, general scientific and special historical methods were used. Among the interdisciplinary, a structural-system method was applied, which made it possible to consider the object of study with all its main features as a whole. The method of analysis and synthesis was applied by common methods, the method of analysis of available sources and scientific literature was applied by empirical methods. During the preparation of the publication, preference was given to specific historical methods – historical, comparative, synchronous and statistical. Historical-comparative method has allowed us to compare different times with the subject of study. The use of the synchronous method made it possible to find out both the general patterns inherent in the educational movement of the first decades of the twentieth century, as well as certain regional peculiarities. The statistical method has made it possible to find out quantitative indicators of assistance to educational companies. **The scientific novelty** of the study is that, for the first time in Ukrainian historiography, analyzing the previously unknown archival materials and documents, the conditions and peculiarities of providing assistance to the «Prosvitas» of Right-Banked Ukraine were clarified. **Conclusions.** The activities of educational societies depended entirely on their financial capacities, and, above all, on external sources – assistance from central authorities and local self-government. Assistance depended on a registered charter that not all partnerships had. Due to this circumstance, and also due to constant military actions, due to the difficult financial situation, the state could not provide sufficient financial assistance in carrying out cultural and educational work by the «Prosvitas». The village societies received little assistance, which prevented them from carrying out the educational work properly.

Keywords: society «Prosvitas»; Right Bank Ukraine; assistance; educators; financial activity; funds.

Постановка проблеми. Товариства «Просвіта» залишили помітний слід в історії національного державотворення та самовизначенні українців. Просвітяни проводили серед населення не лише роз'яснювальну роботу із злободенних питань, а й організовували заходи, метою яких були розвиток рідної мови і культури, відстоювання національних інтересів, виховання почуття патріотизму, любові до рідного краю і держави тощо. Крім того, ще й займалися добродійністю.

Діяльність просвітницьких товариств вимагала коштів. На початку свого функціонування осередки зазвичай отримували прибутки від членських внесків, а також від проведення культурно-освітніх заходів, особливо театральних вистав. Поліпшити свій фінансовий стан вони планували, отримавши кошти від центральних і місцевих органів державної влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес відродження державності у сучасних умовах супроводжується поглибленим вивченням минулого українського народу. Протягом радянського періоду історії України на розробку та дослідження просвітницької тематики було накладено неофіційну заборону. Відтак основні праці, присвячені історії «Просвіт» появляються після 1991 р. Насамперед це публікації, збірники документів і матеріалів, наукові збірники конференцій, «круглих столів», праці, присвячені відомим просвітянам тощо.

Українська історіографія 90-х рр. ХХ – початку ХХІ ст. характеризується комплексним, об'єктивним, незаангажованим вивченням історії товариств «Просвіта». Піднесення українського національного руху в роки першої російської революції, виникнення легальних товариств «Просвіта» досліджували Л. Євселевський та С. Фарина (1993). Автори, використавши архівні матеріали, показали особливості організації і функціонування «Просвіт» у Наддніпрянській Україні. Науковці стверджували, що головними центрами просвітницького руху у регіоні були міста Київ, Чернігів, Кам'янець-Подільський та Житомир, а відкриття у них «Просвіт» сприймалося українською громадськістю із великим ентузіазмом, і це підтверджували окремими фактами.

У 1993 р. до 125-ліття товариства «Просвіта» у Західній Україні вийшла колективна праця «Нарис історії «Просвіти» (Нарис історії «Просвіти»). У ній стисло подається історія львівсь-

кого товариства, утвореного у 1868 р., унаслідок діяльності якого радикально змінився світогляд широких мас українців: вони ставали національно свідомими громадянами, здобували навички цивілізованого господарювання, залучалися до здобутків світової культури та джерел українських традицій.

130-річчю заснування товариств «Просвіта» присвячений збірник матеріалів і документів «Просвіта»: історія та сучасність (1868–1998)». У вміщених у ньому публікаціях різнобічно висвітлена діяльність просвітницьких осередків в умовах самодержавства і після його повалення. Учені зібрали в одне ціле унікальні відомості як із закордонних, так і вітчизняних, малодоступних широкому загалові джерел. У збірнику міститься інформація про функціонування «Просвіт» у минулому і сьогодні, наводяться маловідомі факти з історії товариств, наприклад, київського, подільського, сільських тощо, та із життя окремих просвітян (Герман, 1998).

Узагальнивши науковий доробок, дослідники захистили перші кандидатські і докторські дисертації. Так, С. Фарина (1993) з'ясував роль «Просвіти» в українському національно-культурному русі на початку ХХ ст. Питання діяльності товариства «Просвіта» на Поділлі наприкінці ХІХ – першій половині ХХ ст. вивчив О. Герман (1995). Історію «Просвіт» доби національно-визвольних змагань українського народу (березень 1917–1920 рр.) висвітлила С. Масюк (1997). Проблему участі товариств у формуванні державницького потенціалу українського народу в другій половині ХІХ – першій чверті ХХ ст. простежила О. Малюта (2005). І. Зуляк зупинився на діяльності товариств «Просвіта» у національно-культурному відродженні українського народу Східної Галичини (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.), а також простежив організаційні засади, господарське становище та культурно-просвітню діяльність товариства «Просвіта» у Західній Україні в міжвоєнний період (Зуляк, 1997, 2006). Особливість цих та інших праць полягає у тому, що в них подається характеристика діяльності переважно міських, зокрема, губернських товариств.

Попри всі досягнення національної історіографії у дослідженні історії правобережних «Просвіт» зазначена проблема у повному обсязі й належним чином науковцями не розглядалася.

Найперше це стосується функціонування сільських (низових) осередків, зокрема залежності їхньої роботи від зовнішньої допомоги. Саме цей факт визначив вибір тематики публікації.

Мета статті. Зважаючи на актуальність теми і враховуючи недостатнє висвітлення низки її аспектів, автор поставив мету: з'ясувати особливості й умови надання сільським «Просвітам» державного фінансування, простежити пряму залежність ефективності роботи осередків від отримання такої підтримки.

Результати досліджень. Революційні події на території України у 1917–1918 рр. сприяли утворенню великої кількості різноманітних громадських організацій, у тому числі й культурно-просвітницького спрямування. Одна з них – товариство «Просвіта», метою якого було відкриття читалень, книгарень, видання книг, газет і листівок для народного читання, організація шкіл для дітей і дорослих, збір інформації про пам'ятки старовини та їхнє збереження, будівництво Народних домів, організація співочих гуртків та театральних вистав, проведення музичних вечорів тощо. Ці та інші форми просвітницької роботи потребували значних коштів. Заходи «Просвіт», спрямовані на отримання прибутку, ситуацію не рятували. Вихід вбачався у пошуку зовнішніх джерел – державної допомоги.

Беручи до уваги складне становище товариств, одними із перших на допомогу їм прийшли губернська, повітові та волосні народні управи. Зокрема, у березні 1917 р. XI надзвичайні Подільські губернські земські збори ухвалили постанову, в якій пропонували повітовим управам надати «Просвітам» кошти для видавання українських підручників та забезпечити ними школи регіону (Телячий, 2006, с. 4).

Зважаючи на суцільну безграмотність сільського населення, «Просвіти» переважно розпочинали свою діяльність зі створення бібліотек-читалень або книгозбірень. Це не вимагало значних фінансових витрат. З метою розв'язання проблеми забезпечення літературою у початковий період своєї діяльності керівництво «Просвіт» зверталось «до всіх громадян з щирим братерським проханням і до українських організацій, котрі мають зайві примірники книжок, часописів і тощо, надіслати їх» (В. С., 1918, с. 39). Такі прохання надсилалися до органів влади всіх рівнів.

З іншого боку, у своїй роботі товариства наштовхувалися на споживацькі настрої селянства, частині якого було не до впадоби працювати безкоштовно. Ось чому виникали проблеми з оплатою членських внесків. Траплялися й випадки, нестачі коштів навіть тоді, коли членські внески сплачували усі члени осередку. Заходи «Просвіт», особливо постановка театральних вистав, теж не завжди давали прибуток. Ситуація погіршувалася ще й тим, що споживчі, кредитні та інші товариства на селі не ставили за мету постійно надавати допомогу сільським просвітянам. Тому останні постійно зверталися за допомогою до місцевих органів влади, губернських товариств і зазвичай отримували одноразові надходження.

І все таки, відповідно до плану діяльності дошкільної і позашкільної освіти в Україні, у 1917 р. питання надання допомоги новоствореним «Просвітам» було вкрай важливим, адже товариства, особливо сільські, «організації оскільки цінні, остільки ж тендітні і для свого розвитку потребують пильної і неослабної уваги і вчасної допомоги» (ЩДАВО України, ф. 2581, оп. 1, спр. 163, арк. 77). До розв'язання матеріальних проблем осередків долучилася й Центральна Рада. 28 червня 1917 р. було створено Генеральне секретарство в справах освіти, яке очолив І. Стешенко. Бажаючи знати про стан позашкільної освіти у державі для складання кошторисів, надання допомоги, новостворена структура просила керівництво «Просвіт» подати інформацію про свою діяльність. І. Стешенко під час виступу 2 липня 1917 р. зауважив, що держава надасть допомогу за умови подання товариствами певної інформації, звітів про діяльність, видання того чи того осередку (ЩДАВО України, ф. 2581, оп. 1, спр. 159, арк. 8).

Зазвичай кошти надходили незначні. Їх не вистачало навіть на поточні витрати: придбання літератури, часописів, проведення культурно-освітніх заходів тощо. Таке нелегке становище спостерігалось на території усїєї Правобережної України. Голова Департаменту позашкільної освіти С. Русова радила «Просвітам» об'єднуватися у краєві (повітові або губернські) спілки, щоб вони могли «отримати загальну допомогу» (ДАЖО, ф. 560, оп. 1, спр. 15, арк. 1). Подаючи клопотання про допомогу, просвітницькі осередки зобов'язані були надавати фінансові звіти про діяльність та інформацію про фінансовий стан.

На I Всеукраїнському з'їзді «Просвіт», який відбувся у Києві 20–23 вересня 1917 р., питання фінансового забезпечення товариств також було предметом розгляду. Зважаючи на їхнє складне матеріальне становище, попри різні погляди, було ухвалено рішення про перетворення «Просвіт» із громадських осередків на державно-громадські. Зокрема, у постановах з'їзду читаємо: «Просвіти» можуть здобувати кошти... не тільки з членських вкладок і жертв, а зі скарбів державних та громадських» («Вісти з краю», 1917, с. 3). Потреба у такій резолюції визначалася тим, що «Просвіти» у багатьох місцях були єдиними культурно-освітніми організаціями, які проводили роботу серед сільського населення, тому вони мали право фінансуватися не за рахунок випадкових, несистемних надходжень, а з місцевих та державного бюджетів. У такий спосіб можна було сподіватися на більш плідну, ефективну роботу осередків. При цьому земства як самоврядні органи мали утримувати інструкторів «Просвіт» і допомагати товариствам.

Зважаючи на ухвали I Всеукраїнського з'їзду «Просвіт», відділ Позашкільної освіти при Генеральному Секретаріатові на листопад-грудень 1917 р. запланував допомогу сільським товариствам у розмірі 1 000 крб. (ЦДАВО України, ф. 2581, оп. 1, спр. 157, арк. 10). Проте, враховуючи важке становище в державі, 29 листопада 1917 р. уряд звернувся до Центрального Бюро «Просвіт» з пропозицією засновувати просвітницькі осередки у всіх селах, залучаючи допомогу селянських спілок (ЦДАВО України, ф. 2581, оп. 1, спр. 160, арк. 46). Отже, держава у такий спосіб визнала свою неспроможність надавати постійну фінансову підтримку «Просвітам».

Прихід до влади П. Скоропадського позначився і на діяльності просвітницьких осередків. Очевидець тих подій О. Войнаренко відзначав, що у часи гетьманату особлива увага зверталася на надання державної допомоги «Просвітам» та розширення їхньої діяльності (Войнаренко, 1950, с. 21). Із метою зміцнення українського руху ця підтримка надавалася переважно тим товариствам, які функціонували на той час поза межами УНР: у Закарпатті, Криму, на Кубанщині, Подунайщині. Що ж стосується власне українських «Просвіт», то становище їх можна охарактеризувати двозначно. З одного боку, ті з них, що підтримували

розпорядження офіційної влади, її курс, могли розраховувати на державну підтримку, в тому числі і матеріальну. Щоправда, таких осередків було небагато. З іншого боку, на місцях окремі консервативні чиновники та інші представники гетьманської адміністрації негативно ставилися до роботи вже створених «Просвіт», а також до відкриття нових. Така реакція була спричинена тим, що діяльність деяких товариств виходила за межі статутів, а також вони здійснювали агітацію проти панівного ладу. Адміністрація забороняла їм проводити заходи, відбирала у них приміщення, конфісковувала україномовну літературу, а також застосовувала фізичні екзекуції до членів «Просвіт» тощо.

Навіть за таких умов «Просвіти» у регіоні створювалися. Зокрема, на Волині діяла комісія із заснування товариств. Голова Губернської шкільної ради В. Кандиба запропонував проєкт створення сітки «Просвіт» (табл. 1).

Таблиця 1

**Проект утворення сітки «Просвіт»
у Волинській губернії (автор В.С. Кандиба)**

№/№	Роки	Кількість «Просвіт» на 12 повітів Волинської губернії
1	1918	16
2	1919	20
3	1920	36
4	1921	48
5	1922	60
Всього		180

(ЦДАВО України, ф. 2201, оп. 2, спр. 372, арк. 13).

Як бачимо, у 1918 р. передбачалось організувати 16 осередків із виділенням для них коштів держави та земства у сумі 34 800 крб. (табл. 2).

Таблиця 2

Фінансування 16 сільських «Просвіт» Волинської губернії

№/№	Статті видатків	Сума видатків на 16 «Просвіт» (крб.)	2/3 суми видатків (державні кошти) (крб.)	1/3 суми видатків (кошти Земства) (крб.)	Видатки для 1-ї «Просвіти» (на рік) (крб.)
1	а) щорічне асигнування				
2	Платня за помешкання	3840	2560	1280	240
3	Паливо	960	640	320	60
4	Світло	960	640	320	60
5	Завідуючий	9600	6400	3200	600
6	Сторож	3840	2560	1280	240
7	Передплата часописів та поповнення книгарні	3840	2560	1280	240
8	Канцелярія	960	640	320	60
9	б) одноразова допомога:				
10	Шафа для книг	960	640	320	60
11	6 лавок	960	640	320	60
12	2 столи і 2 табуретки	1200	800	400	75
13	Необхідний для початку роботи комплект книжок	3840	2560	1280	240
14	Упорядкування помешкання і канцелярії	3840	2560	1280	240
Всього на «Просвіті»		34800	23200	11600	2175

(ЦДАВО України, ф. 2201, оп. 2, спр. 372, арк. 13–15).

Отже, за даними таблиці, на фінансування 16 сільських «Просвіт» виділялися кошти протягом року, а також одноразова допомога. Загалом на 16 сільських товариств і Волинську «Просвіту» на 1918 р. заплановано 40 440 крб., з яких 26 560 крб. за проектом припадало на кошти держави, а 13 830 крб. – на земські (ЦДАВО

України, ф. 2201, оп. 2, спр. 372, арк. 14). З такими коштами можна було вже розпочинати просвітницьку діяльність. Саме організація книгозбірні, придбання літератури, передплата періодичних видань вважалася чи не головною сферою роботи багатьох товариств, яка не потребувала великих витрат.

У 1918 р. на Поділлі державну допомогу отримали зазвичай деякі повітові «Просвіти» (ДАХО, ф.р. 260, оп. 1, спр. 40, арк. 18). Тому не дивно, що до Міністерства народної освіти почали надходити численні прохання від сільських «Просвіт» про виділення їм коштів. З приводу цього за розпорядженням міністра народної освіти Департамент позашкільної освіти у серпні повідомив просвітницьким організаціям про те, що «та чи та допомога від МНО може бути лише тоді, коли кожне товариство «Просвіта» буде мати відповідний статут, затверджений в Окружному Суді» (ЦДАВО України, ф. 2201, оп. 2, спр. 381, арк. 2). Таке рішення стало відповіддю на появу товариств, фундатори яких планували при утворенні осередку отримати допомогу від державних структур і використати її на агітацію населення проти гетьманату та окупаційних військ. Займатися просвітницькою роботою вони не планували.

Статистичні дані свідчать про те, що загалом на другу половину 1918 р. Департамент позашкільної освіти виділив 600 тис крб. допомоги просвітницьким товариствам (по 6 тис на повіт). Не менше коштів виділяли також Народні Управи (ЦДАВО України, ф. 2201, оп. 2, спр. 367, арк. 134). На 1918 р. у Черкаському повіті Київської губернії передбачалося виплатити допомогу «Просвітам» у розмірі 8 000 крб. (ЦДАВО України, ф. 2201, оп. 2, спр. 482, арк. 1а). Таким чином, більшу частину коштів отримали сільські осередки і у другій половині 1918 р.

До підтримки діяльності сільських товариств долучилися місцеві органи влади. Як свідчить доповідь Київської Губернської Народної Управи Губернській Народній Раді у справі народної освіти була запланована допомога на організаційну роботу «Просвітам». Зокрема, передбачалося асигнувати 1 000 крб. на кожний повіт для фінансування поїздок просвітян для заохочення населення вступати у просвітницькі осередки, читання і проведення лекцій з тією ж метою, безплатного розповсюдження відповідної літератури тощо. Загалом – 12 000 крб. на Київську губернію

(«Доклади Київської Губерніяльної», 1918, с. 13). З доповіді Подільської Губернської Народної Управи Губернській Народній Раді у 1918 р. за № 76/22 видно, що більша частина повітових Народних Управ Поділля прийняли запропонований їм Губернською Управою зразковий обрахунок на позашкільну освіту, в якому була передбачена допомога сільським «Просвітам» на друге півріччя 1918 р. Наприклад, 50-ти сільським осередкам Вінницького повіту планувалося виділити по 200 крб. («Доклади Подільської Губернської», 1918, с. 77). У Вінницькому повіті за 1918 р. у справі позашкільної освіти було зроблено небагато. Причиною цього стала нестача земських коштів, а також отримання державної допомоги лише восени. Зокрема, станіславчицька, сутиська, слободо-стрижевська та ін. «Просвіти» отримали допомогу для організації вечірніх курсів для дорослих, для постановки вистав тощо (ЦДАВО України, ф. 2582, оп. 1, спр. 193, арк. 3, 27).

За ініціативою Департаменту позашкільної освіти Генерального секретаріату 3–5 листопада 1918 р. у Києві відбувся II Всеукраїнський з'їзд «Просвіт». Одним із питань, що стало предметом розгляду, було матеріальне становище «Просвіт». Делегати констатували, що діяльність «Просвіт» має державне значення, а тому висловили побажання, щоб усі місцеві органи самоврядування всіляко допомагали їм (ЦДАВО України, ф. 2201, оп. 2, спр. 367, арк. 128). З доповідями, в яких проаналізовано матеріальне та юридичне становище товариств, виступили відомі діячі позашкільної освіти та просвітницького руху: М. Ярмоленко, С. Русова, С. Сірополко, Л. Старицька-Черняхівська та ін. Перший із них уважав, що головним джерелом для існування «Просвіт» має стати допомога місцевих громад та уряду. З іншого боку, доповідач усупереч собі висловив думку, що товариства мають бути незалежними від держави і якомога менше звертатися до неї за допомогою (ЦДАВО України, ф. 2201, оп. 2, спр. 367, арк. 134). Ця думка не була позбавлена сенсу, адже хто дає кошти, той і контролює їхнє використання. С. Русова підтримала М. Ярмоленка, зазначила, що товариствам необхідна допомога і держави, і земств. При цьому, на її думку, влада мала надати чи субсидії чи кредит просвітянам для будівництва приміщень. Однак С. Русова теж уважала, що «Просвіти» мають утримувати себе власними силами, «щоб ініціатива самих селян як найкраще виявлялася в піклува-

нні своєї рідної освітньої інституції» (ЦДАВО України, ф. 2201, оп. 2, спр. 381, арк. 7).

Висновки. Отже, у зазначений період розпочався процес утворення сільських «Просвіт» на території Правобережної України. Початок цьому поклала Лютнева революція. Діяльність просвітницьких товариств повністю залежала від їхніх фінансових можливостей, а також, головню, від зовнішніх джерел – допомоги центральних органів влади та місцевого самоврядування.

Унаслідок постійних військових дій, через важкий фінансовий стан у державі, влада не могла надати суттєву фінансову допомогу «Просвітам». Надання допомоги залежало від наявності зареєстрованого статуту, який мали не всі товариства. Відтак, певні надії щодо розв'язання своїх фінансових проблем просвітяни покладали на I і II Всеукраїнські просвітницькі з'їзди. Як свідчать джерела, сільські осередки отримували недостатню допомогу, що не давало їм змогу здійснювати просвітницьку роботу на належному рівні.

Джерела та література

В. С. (1918). Освітній рух на Україні після революції. *Просвітянин*, 1, 34–40.

Вісти з краю. (1917). *Нова Рада*, 146, с. 3.

Войнаренко, О. (1950). *3 гетьманських часів. Спогади самовидця з року 1918*. Детройт: З друкарні «Америки».

Герман, В. (Упоряд.). (1998). *«Просвіта»: історія та сучасність (1868–1998): зб. матеріалів та документів, присвячених 130-річчю ВУТ «Просвіта» ім. Тараса Шевченка*. Київ: Вид. центр «Просвіта», Вид. «Веселка».

Герман, О.М. (1995). *Діяльність товариства «Просвіта» на Поділлі наприкінці XIX і в першій половині XX століття*. (Автореф. дис. канд. іст. наук). Чернівці.

ДАЖО – Державний архів Житомирської області.

ДАХО – Державний архів Хмельницької області.

Доклади Київської Губерніяльної Народньої Управи Губерніяльній Народній Раді. По відділу Народньої освіти. (1918). Київ: Друкарня Київської Губерніяльної Народньої Управи.

Доклади Подільської Губерніяльної Народньої Управи. (1918). Кам'янець-Подільський: Друкарня Подільського Губерняського правління.

- Євселевський, Л.І., & Фарина, С.Я.** (1993). *«Просвіта» в Наддніпрянській Україні. Історичний нарис*. Київ: Всеукраїнське товариство «Просвіта» ім. Тараса Шевченка.
- Зуляк, І.С.** (1997). *Діяльність товариства «Просвіта» у національно-культурному відродженні українського народу Східної Галичини (друга половина XIX – початок XX ст.)*. (Автореф. дис. канд. іст. наук). Чернівці.
- Зуляк, І.С.** (2006). *Товариство «Просвіта» у Західній Україні в міжвоєнний період: організаційні засади, господарське становище та культурно-просвітня діяльність*. (Автореф. дис. д-ра істор. наук). Чернівці.
- Малюта, О.В.** (2005). *«Просвіта» у формуванні державницького потенціалу українського народу (друга половина XIX – перша чверть XX ст.)*. (Автореф. дис. канд. іст. наук). Київ.
- Масюк, С.О.** (1997). *Діяльність товариств «Просвіта» в Україні (березень 1917–1920 рр.)*. (Автореф. дис. канд. іст. наук). Київ.
- Мельник, І.** (Ред.). (1993). *Нарис історії «Просвіти»*. Львів – Краків – Париж: «Просвіта».
- Телячий, Ю.В.** (2006). Культурно-освітнє життя Поділля в період Центральної Ради (березень 1917 р. – квітень 1918 р.): з хроніки подій. *Освіта, наука і культура на Поділлі*, 6, 3–9.
- Фарина, С.Я.** (1993). *Роль «Просвіт» в українському національно-культурному русі на початку XX століття*. (Автореф. дис. канд. іст. наук). Кременчук.
- ЦДАВО України – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.

References

- V. S.** (1918). *Osvitnii rukh na Ukraini pislia revoliutsii* [The educational movement in Ukraine after the revolution]. *Prosvitanyin – Enlightenment*, 1, 34–40 [in Ukrainian].
- Visty z kraiu* [To lead from the edge]. (1917). *Nova Rada – New Rada*, 146, p. 3 [in Ukrainian].
- Voinarenko, O.** (1950). *Z hetmanskykh chasiv. Spohady samovydsia z roku 1918* [From the hetman times. Memories of an eyewitness from the year 1918]. Detroit: Z drukarni Ameryky [in Ukrainian].
- Herman, V.** (Comps.). (1998). *«Prosvita»: istoriia ta suchasnist (1868–1998): zbirnyk materialiv ta dokumentiv, prysviachenykh 130-richchiu VUT «Prosvita» im. Tarasa Shevchenka* [«Prosvita»: History and Modernity (1868–1998): Coll. materials and documents dedicated to the

130th anniversary of VS «Prosvita» them. Taras Shevchenko. Kyiv: Vyd. tseentr «Prosvita», Vyd. «Veselka» [in Ukrainian].

Herman, O.M. (1995). *Diialnist tovarystva «Prosvita» na Podilli naprykintsi XIX i v pershii polovyni XX stolittia [Activities of the Prosvita Society in Podillya at the end of the 19th and the first half of the 20th century]*. (Extended abstract of Candidate's thesis). Chernivtsi [in Ukrainian].

DAZhO – Derzhavnyi arkhiv Zhytomyrskoi oblasti [State archive of Zhytomyr region] [in Ukrainian].

DAKhO – Derzhavnyi arkhiv Khmelnytskoi oblasti [State archive of Khmelnytsky region] [in Ukrainian].

Doklady Kyivskoi Huberniialnoi Narodnoi Upravy Huberniialnii Narodnii Radi. Po viddilu Narodnoi osvity [Reports of the Kiev Provincial People's Administration to the Provincial People's Council. By the Department of National Education]. (1918). Kyiv: Drukarnia Kyivskoi Huberniialnoi Narodnoi Upravy [in Ukrainian].

Doklady Podilskoi Hubernskoi Narodnoi Upravy [Reports of the Podilsky Provincial People's Administration]. (1918). Kamianets-Podilskyi: Drukarnia Podilskoho Hubernskoho pravlinnia [in Ukrainian].

Yevselevskiy, L.I., & Faryna, S.Ya. (1993). *«Prosvita» v Naddniprianskii Ukraini. Istorychnyi narys [«Prosvita» in the Dnieper Ukraine. Historical sketch]*. Kyiv: Vseukrainske tovarystvo «Prosvita» im. Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].

Zuliak, I.S. (1997). *Diialnist tovarystva «Prosvita» u natsionalno-kultur-nomu vidrodzhenni ukrainskoho narodu Skhidnoi Halychyny (druha polovyna XIX – pochatok XX st.) [The activity of the Prosvita Society in the national and cultural revival of the Ukrainian people of Eastern Galicia (second half of XIX – beginning of XX century)]*. (Extended abstract of Candidate's thesis). Chernivtsi [in Ukrainian].

Zuliak, I.S. (2006). *Tovarystvo «Prosvita» u Zakhidnii Ukraini v mizhvo-iennyi period: orhanizatsiini zasady, hospodarske stanovyshche ta kulturno-prosvitnia diialnist [«Prosvita» Society in Western Ukraine in the interwar period: organizational background, economic status and cultural and educational activities]*. (Extended abstract of Doctoral's thesis). Chernivtsi [in Ukrainian].

Maliuta, O.V. (2005). *«Prosvita» u formuvanni derzhavnytskoho potentsi-alu ukrainskoho narodu (druha polovyna XIX st. – persha chvert XX st.) [«Prosvita» in Formation of the State Potential of the Ukrainian People (second half of XIX – first quarter of XX century)]*. (Extended abstract of Candidate's thesis). Kyiv [in Ukrainian].

- Masiuk, S.O.** (1997). *Diialnist tovarystv «Prosvita» v Ukraini (berezen 1917–1920 rr.) [Activities of «Prosvita» Societies in Ukraine (March 1917–1920)].* (Extended abstract of Candidate's thesis). Kyiv [in Ukrainian].
- Melnyk, I.** (Ed.). (1993). *Narys istorii «Prosvity» [Essay on the history of «Prosvita»].* Lviv – Krakiv – Paryzh: «Prosvita» [in Ukrainian].
- Teliachyi, Yu.V.** (2006). *Kulturno-osvitnie zhyttia Podillia v period Tsentralnoi Rady (berezen 1917 r. – kviten 1918 r.): z khroniky podii [Cultural and educational life of Podillya in the period of the Central Rada (March 1917 – April 1918): from the chronicle of events].* *Osvita, nauka i kultura na Podilli – Education, Science and Culture in the Podillya*, 6, 3–9 [in Ukrainian].
- Faryna, S.Ya.** (1993) *Rol «Prosvit» v ukrainskomu natsionalno-kulturnomu rusi na pochatku XX stolittia [The role of «Prosvita» in the Ukrainian national and cultural movement in the early twentieth century].* (Extended abstract of Candidate's thesis). Kremenchuk [in Ukrainian].
- TsDAVO Ukrainy – Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchych orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy [Central State Archives of Higher Authorities and Administration of Ukraine] [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.09.2019